

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Linguistica IX (2014)

Katarzyna Smyk

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Lublin

Nazwy *drogi* we współczesnej polszczyźnie.

Analiza leksykalno-semantyczna

Słowa kluczowe: etnolingwistyka, leksykologia, semantyka, struktura kognitywna pojęcia *droga*

Key words: ethnolinguistics, lexicography, semantics, cognitive structure of the word *road*

Nazwy *drogi* we współczesnej polszczyźnie układają się w pole leksykalne, do którego należą zasadniczo takie wyrazy jak: *droga, gościniec, ulica, dukt, trakt, szlak, trasa, szosa, jezdnia, chodnik, autostrada, arteria, aleja, magistrala, ścieżka, tunel, pobocze, podjazd, korytarz* czy *odcinek*, oraz gwarowe: *chodnik, chodniczek, cesta* czy *lenija (linia)*. Semantyka każdego z tych leksemów wskazuje na inny składnik w strukturze znaczeniowej pojęcia *drogi* w kulturze polskiej – nie tylko istotnego elementu przestrzeni, kształtującego doświadczenie świata i relacje społeczne, ale także – wielkiej figury życia człowieka¹. Rekonstrukcji tego zakresu światopoglądu poświęcona jest niniejsza analiza, oparta na współczesnych danych systemowych, ekscerpowanych z prac leksykograficznych, a przeprowadzona w nurcie analiz kognitywnych², nastawionych na fasetowe ujęcie podmiotowej konceptualizacji świata.

Bogaty ilościowo i jakościowo materiał zachęca do pogłębiania analiz i eksplikacji, wobec czego poniższa propozycja została pomyślana jako konstrukcja dwuczęściowa, odzwierciedlająca dwudzielność pracy analitycznej. Po pierwsze więc – wyeksplikowano treści z różnego typu danych (etymologia, definicje słownikowe, derywaty semantyczne, słowotwórcze, zestawienia, frazeologizmy i wyrazy bliskoznaczne). Kolejne składniki semantyczne oznaczono cyfrą w nawiasie kwadratowym. Do tych sensów odniesiono się

¹ Np. Ożóg 2011; Chudzik 2011; Adamowski 2010; Lewicki 1998; Smyk 2011; i in.

² W analizie aplikowano metodologię etnolingwistyczną, wypracowaną na gruncie tzw. szkoły lubelskiej przez J. Bartmińskiego; zob. np. Bartmiński 2006.

następnie w drugiej części artykułu, w której zrekonstruowano strukturę kognitywną językowego obrazu drogi jako elementu przestrzeni.

Składniki semantyki *drogi* w świetle danych systemowych

Centrum analizowanego pola leksykalnego stanowi wyraz **droga**, posiadający zasięg ogólnopolski oraz wysoką frekwencję zarówno w polszczyźnie potocznej, jak i gwarowej³. Notowany jest w polszczyźnie od XIV wieku (SEBań I: 299), a z punktu widzenia **etymologii** ma rodowód prasłowiański i pochodzi od formy **dorga*⁴, mającej związek z dzisiejszym słowem *drzeć* oraz ze starszymi znaczeniami ogólnosłowiańskimi: [1] 'miejsce puste, wąskie, długie, służące do przejścia lub przejazdu a będące skutkiem „darcia” roślinności' (SEBań 1: 299), [2] 'bruzda wymyta przez wodę; wąż, parów, dolina rzeczna', które – jako pierwsze drogi – Słowianie wykorzystywali do przemieszczania się⁵ (SEBor: 126; SSSł: 2; SPs IV: 113–117). Pierwotne zaś znaczenie leksemu *droga* to [3] 'rysa' i 'bruzda' (SEBr: 97).

Współcześnie **definicje leksykograficzne** uchwyciły wiele znaczeń tego wyrazu, w tym w polszczyźnie ogólnej (PSWP 9: 290; SWJP: 202) i gwarach (SGP 6/3/308–311, 330–331) – dziewięć, od najbardziej konkretnych do metaforycznych:

[4] 'pas ziemi, zwykle utwardzony, łączący dwa punkty w terenie, służący komunikacji ludzi i pojazdów' (np. *droga asfaltowa*);

[5] 'szlak komunikacyjny, wzdłuż którego odbywa się transport, ruch i komunikacja' (*droga wodna*);

[6] 'długość trasy, odległość, która dzieli kogoś od celu' (*daleka droga*);

[7] 'podróż, wędrówka, przemieszczanie się w przestrzeni, pokonywanie jakichś odległości' (*puścić się w drogę*);

[8] 'właściwy kierunek dojścia, dojechania gdzieś, dotarcia do celu' (*droga do domu*);

[9] 'miejsca, przez które trzeba przejść, przejechać, trasa, marszruta' (*droga pielgrzymki*);

[10] 'wielkość fizyczna opisująca zmiany położenia punktu materialnego na płaszczyźnie lub w przestrzeni' (*droga pocisku*);

[11] 'sposób zachowania, postępowania, działania' (*słuszna droga*);

[12] 'sposób dochodzenia do czegoś, metoda rozwiązywania problemów' (*droga służbowa*).

³ Por. SGP 6/3/308–332 oraz np. Kazojć 2011.

⁴ Por. np. oboczne formy w gwarach północnej Polski: *drogować / dargować* 'utwardzać drogę', *drogowiszcze / dargowiszcze* 'nasyp na mokradłach' (SGP 6/3/321).

⁵ Wojtyła-Świerżowska 2011: 14.

W gwarach obecne są kolejne znaczenia: [13] 'grobla', [14] 'ścieżka do pędzenia bydła', [15] 'Mleczna Droga', [16] 'główny nurt rzeki', [17] 'skażna na tkaninie', [18] 'przedziałek we włosach', [19] 'kanał w piecu garncarskim', [20] 'ozdobny ścieg hafciarski', [21] 'wzór na pisankach'. Znaczenia te wskazują z jednej strony na potencjał metaforyczny pojęcia *drogi*, który przejawia się w łatwości budowania derywatów semantycznych. Z drugiej strony dostrzegamy bogactwo sfer życia i świata, które zostają opisane za pomocą pojęcia *drogi* – od przestrzeni, przez relacje przedmiotów, po życie, środowisko naturalne i kulturowe aspekty funkcjonowania człowieka oraz jego wygląd.

Zwróciłabym uwagę także na **derywaty semantyczne** o zasięgu ograniczonym środowiskowo i kulturowo. Chociażby w gwarze przestępczej *droga* oznacza [22] 'kradzież w środkach komunikacji publicznej' (PSWP 9: 293), natomiast w języku biblijnym droga to [23] 'ruch chrześcijański' (SWB: 112–113) oraz [24] 'ludzkie życie', [25] 'ludzkie postępowanie', [26] 'życie ludzkie oparte na przykazaniach Boga'⁶.

Analizę **derywatów słowotwórczych** rozpoczniemy od form deminutywnych. Są to przede wszystkim leksemy *drożyna*, *drożynka*, *dróżka* oznaczające [27] 'wąską drogę' (PSWP 9: 305–306; SJPD II: 384–385; SGP 6/3/330), podobnie jak gwarowe zdrobnienie *drożeńki* (SGP 6/3/325), *drożyczka* (SGP 6/3/326), *drożyszka* (SGP 6/3/328). Teksty folkloru ujawniają kolejne znaczenia. Na przykład w rymowanych zagadkach dla dzieci pojawia się zdrobnienie *dróżia* (SGP 6/3/329), co koresponduje z *dróżkami* jako [28] 'zabawą dziecięcą' (SGP 6/3/331). W pieśniach zaś w funkcji poetyckiej występują formacje deminutywno-hipokorystyczne o pierwszym stopniu deminutywizacji: *dróżka* (SGP 6/3/330; Lubelskie II: 872, 552A, 667, Lubelskie I: 444), *drożyna* (SGP: 6/3/326; Lubelskie IV: 3035B), *drożycza* (Roger 212), drugim: *drożeńka* (SGP 6/3/330), *dróżejka* (Lubelskie II: 865), *dróżynka* (SGP 6/3/327), *dróżeczka* (SGP 6/3/329), *drogieczka* (SGP 6/3/320), oraz trzecim: *drożuleczka* (SGP 6/3/326) czy *drożyneczka* (SGP 6/3/327). Współtworząc „emocjonalny ton utworu”, podkreślają one nacechowanie emocjonalne sytuacji opisywanej w pieśni, wiążąc drogę z takimi treściami jak [29] rozkwitająca i spełniająca się miłość, [30] powrót z dalekiej wędrówki do upragnionego domu, czyli odzwierciedlanie i wzmacnianie więzi międzyludzkich⁸.

⁶ Lurker 1989: 45–47. Por. stosowanie słowa *tao* 'droga' w filozofii Wschodu, taoizmie i konfucjanizmie, czym się tutaj nie zajmujemy ze względu na odmiennność kręgów kulturowych; Cleary 2000; Czeremski, Zawila 2012.

⁷ Bartmiński 1973: 136–141, 153, 167.

⁸ Smyk 2014.

Augmentatiwa *drożysko* (SJPD II: 385), *drożyszczce*, *drożysko*, *drożyszczkami* (SGP 6/3/327) oraz *drożyca* (SGP 6/3/326) wprowadzają następne treści, które niosą oceny negatywne: [31] ‘boczna, straszna, trudno przejeżdżna, niewygodna droga’, [32] ‘rzadko używana droga, zarosnięta trawą’, [33] ‘okrężną drogą, nie wprost’. Druga grupa treści pozostaje raczej neutralna: [34] ‘miejsce dawnej drogi’, [35] ‘stara droga’, a nawet zyskuje odcień pozytywny: [36] ‘bród; miejsce umożliwiające pokonanie rzeki’. Te formacje pozwalają zatem wskazać nie tylko na aspekty pragmatyczne i emocjonalny stosunek do dróg, ale także zwracają uwagę semantyka na historię dróg oraz ich zhierarchizowanie.

Analiza pozostałych derywatów słowotwórczych od wyrazu *droga* wskazuje na nowe treści i ich ustrukturywanie w potocznym obrazie drogi wyłącznie jako elementu przestrzeni: przedmioty i obiekty, ludzie, istoty nadprzyrodzone, czynności oraz ocena. Przedmioty, obiekty i rośliny związane z drogą to [37] ‘słupy z informacjami o kierunku i odległości do celu’ (*drogowskazy*, SJPSz I: 456), [38] ‘skarpy nad drogą’ (*dróżnica*, SGP 6/3/332), [39] ‘wozy konne’ (*dróżniak* SGP 6/3/332) czy wspólnie [40] ‘przyrządy do pomiaru drogi przebytej przez pojazd; liczniki’ (*drogomierz*, SJPSz I: 456). Rośliny przydrożne to głównie [41] ‘trawa, która rośnie po bokach drogi’ (*przydroże*, *przydrożek*, *przydróżka*, SJPD VII: 513).

Jako druga plasuje się kategoria ludzi związanych z drogą, takich jak osoby odpowiedzialne za stan techniczny drogi: [42] ‘osoba pracująca przy budowie drogi’ (*drogowiec*, USJP I: 702), [43] ‘specjalista w zakresie budowy dróg’ (*drogowiec*, USJP I: 702), [44] ‘osoba nadzorująca konserwację i eksploatację dróg w określonym rejonie’ (*drogomistrz*, SJPSz I: 456), [45] ‘osoba sprawująca nadzór i opiekę nad jakimś odcinkiem drogi’ (*drogarz*, *dróżnik*, SGP 6/3/319, 332) lub [46] ‘nad odcinkiem toru kolejowego’ (*dróżnik*, USJP I: 703). Trzeci typ ludzi związanych z drogą to *drogówka* czyli [47] ‘policja drogowa’ (USJP I: 703; SPP: 238), odpowiedzialna za bezpieczeństwo użytkowników drogi. I czwarta kategoria ludzi drogi to *drogolec*, *drogoleniec*, *drogolica*, to znaczy [48] ‘człowiek nie lubiący siedzieć w domu; powsinoga’ (SGP 6/3/320–321). Oprócz ludzi na drodze spotykane są także istoty nadprzyrodzone, jak na przykład *drogowid* [49] ‘migający błękitny płomycek samoczynnie zapalającego się gazu nad bagnami’ (SGP 6/3/321).

Derywaty ujawniają także fasetę czynności. Najpierw są to czynności budowania drogi, takie jak [50] ‘sypanie i utwardzanie terenu pod drogę’ (*drogować*, por. *drogowiszczce*⁹, SGP 6/3/321), co doprowadziło do wykształcenia się [51] ‘działu budownictwa zajmującego się budowaniem dróg’ (*drogownictwo*, USJP I: 703). Drugi typ czynności związanych z pojęciem

⁹ *Drogowiszczce* ‘sztucznie zrobiony nasyp na mokradłach w celu postawienia na nim jakiegoś obiektu, np. młyna’ (SGP 6/3/321).

drogi to przemieszczanie się. *Drózkować* oznacza [52] 'iść szybko drogą' (SGP 6/3/332), *zdrożony* to [53] 'zmęczony, znużony, wyczerpany podróżą' (USJP IV: 954). Od słowa *droga* utworzono również leksem *drożny*, czyli [54] 'niezatkany, bez przeszkód, umożliwiający przemieszczanie się' (USJP I: 703).

Inne derywaty zwracają uwagę na kwestię ewaluacji. Z jednej strony *droga* oceniana jest pozytywnie, w przeciwieństwie do *bezdroża*, czyli 'terenu bez wytyczonej drogi, trudnego do przebycia, zwodniczego, stwarzającego poczucie zagrożenia i zagubienia' (USJP I: 228), więc na zasadzie opozycji do semantyki drogi włączymy znaczenie [55] 'ułatwianie przebycia terenu; pewność i bezpieczeństwo w dotarciu do celu'. Z kolei derywat *zdrożny*, dotyczący [56] 'czynów i myśli nagannych, godnych potępienia, karygodnych, niemoralnych, przekraczających zakaz obyczajowy' (USJP IV: 954), odwołuje się do negatywnej oceny drogi jako przestrzeni nieczystej i publicznej¹⁰, w której można dopuścić się czynności w innej przestrzeni moralnie zakazanych.

Utarte **zestawienia wyrazowe** z wyrazem *droga* pozwalają wskazać związek tego pojęcia z czterema składnikami światopoglądu: z realną przestrzenią, ciałem człowieka, ze sposobami komunikacji oraz sposobami załatwiania spraw. Uszczegóławiając udział pojęcia *drogi* w opisie realnej przestrzeni, zwróćmy uwagę na aspekt pochodzenia, gdyż np. [57] *droga naturalna* to 'droga utworzona przez naturę; np. spławna rzeka' (USJP I: 701). Istotna jest także nawierzchnia drogi, ujęta w opozycji [58] *drogi bitej* 'o twardej nawierzchni', [59] *drogi równej, gładkiej jak stół* do *drogi gruntowej*, czyli [60] 'drogi o nieutwardzonej nawierzchni' (USJP I: 700). Podkreślona zostaje wielkość drogi, utrwalona w zestawieniach oznaczających [61] 'wąskie drogi, niemal ścieżki' (*głucha droga* 'wąska, ścieżka', SGP 6/3/315; *ciocine dróżki* 'wąskie ścieżki', SGP 6/3/330), jak również lokalizację drogi, na przykład [62] 'na granicy gospodarstwa' (*droga graniczna*, SGP 6/3/308), [63] 'w lesie' (*ciocine dróżki* 'leśne ścieżki', SGP 6/3/330) oraz 'w polu' (*głucha droga* 'polna droga' (SGP 6/3/315). Zestawienia uwydatniają też przeznaczenie drogi, czyli jej związek z różnego typu pojazdami: [64] *droga kołowa* 'droga dla pojazdów kołowych' (USJP I: 700) oraz [65] *droga żelazna* 'kolej' (SGP 6/3/314). Dostrzegamy również aspekt zhierarchizowania dróg, co dokumentują zestawienia [66] *droga uprzywilejowana* 'na której obowiązuje pierwszeństwo przejazdu' i [67] *droga podporządkowana* 'o drugiej kolejności ruchu' (USJP I: 701), jak też aspekt [68] *bezdroży* i *pustkowiec*, określanych jako *psie dróżki* (SGP 6/3/330). Z bezdrożami łączy się kwestia specyfiki ich użytkowników. Na bezdrożach bowiem – jak wynika z zestawień gwarowych – usytuowane są drogi, ale nie ludzkie, lecz

¹⁰ Np. Kowalski 2007: 90.

przynależne [69] zwierzętom z demonicznego *sacrum*: kotom (*kocie drogi* 'niezaorany przez nieuważę kawałek pola', SGP 6/3/315) i psom (*psie dróżki*, SGP 6/3/330)¹¹ oraz [70] czarownicom określanym mianem *ciotek* (SJPD I: 1012), powodującym błądzenie człowieka w lesie – zaświatach (*ciocine dróżki* 'leśne, wąskie, mylące ścieżki', SGP 6/3/330).

Przechodząc do metaforycznych sensów drogi, dostrzeżemy, że leksemu *droga* użyto do nazwania części ciała człowieka, a mianowicie [71] 'organów, służących przemieszczaniu się łez, żółci, powietrza itp.' (*drogi łzowe, żółciowe, oddechowe*, USJP I: 701). Związek drogi ze sposobem załatwiania spraw legł u podstaw zestawień typu [72] *droga administracyjna, służbowa, urzędowa* oznaczająca 'działanie za pośrednictwem odpowiednich władz' (USJP I: 702), [73] *droga polubowna* – 'załatwienie sprawy za pomocą kompromisu' (USJP I: 702) czy [74] *w drodze łaski, wyjątku*, to jest 'ze względu na wyjątkową w danej sytuacji przychyłność wobec kogoś' (USJP I: 702; WSJP). Na koniec przywołajmy określenia [75] *droga radiowa, pocztowa* dotyczące 'sposobów komunikowania się' (USJP I: 702). Materiał ten wskazywałby na takie zakresy treściowe w pojęciu *drogi* jak 'przemieszczanie się', 'pokonywanie etapów', 'dochodzenie do celu' oraz 'funkcja łączenia dwu elementów'. To one sprawiają, że pojęcie *drogi* staje się wysoce produktywną domeną źródłową dla metafor pojęciowych¹², dotyczących abstrakcyjnych, a ważnych zjawisk świata, jak na przykład życie i postępowanie człowieka, które w definicjach leksykograficznych plasują się jako znaczenia dalsze i mniej liczne, niemniej niezwykle istotne dla rekonstruowanego potocznego światopoglądu. Dowodzi tego analiza przysłów czy frazeologizmów¹³.

Wynikiem analizy **frazeologizmów** jest dwudzielność w prezentacji wniosków, czyli najpierw domeny docelowej, a następnie – źródłowej, co zrekonstruuję w podsumowaniu artykułu.

Zebrany materiał pozwala uchwycić związek pojęcia *drogi* z trzema zakresami znaczeniowymi, czyli domenami docelowymi: życiem i relacjami z otoczeniem oraz nieproporcjonalnie skromniej reprezentowanym przemieszczaniem się.

W domenie docelowej, jaką jest życie człowieka, dostrzeżemy najpierw etapy egzystencji: [76] narodziny (*dziecko jest w drodze* 'ma się urodzić', USJP I: 701), [77] starość (*kijem makłać drogę* 'być starym, chodzić z laską', SGP 6/3/317–318) i [78] śmierć (*ostatnia droga* 'droga pogrzebu', USJP I: 701). Po drugie, z pomocą pojęcia *drogi* polszczyzna konceptualizuje jakość życia, zwłaszcza [79] trudności, udręczenia, przeszkody i przeciwieństwa,

¹¹ Na temat demonicznej charakterystyki kota i psa zob. np. Kowalski 2007: 242, 446–447.

¹² Lakoff, Johnson 2010: 165–168 i in.; Krzeszowski 1999: 65–72.

¹³ Smyk 2011; 2008.

przez co życie nazywane jest *drogą krzyżową, cierniową, ciernistą* (SFWP: 121) czy *drogą przez mękę* (USJP I: 701). Po trzecie, w odniesieniu do życia zindywidualizowanego będzie to [80] złe samopoczucie, bycie nękanym przez ludzi (*czuć się jak groch przy drodze*, SGP 6/3/317; USJP I: 700), a także [81] 'podejmowanie decyzji i wahanie się' (*znaleźć się, być, stać na rozdrożu, rozstaju dróg*, USJP I: 700)¹⁴. Po czwarte, metaforyka ta dotyczy też osiągnięcia celów, to jest [82] 'realizacji zamierzeń' (*iść wytkniętą drogą, ruszyć swoją drogą*, USJP I: 702) [83] 'bez wzorowania się na innych' (*iść swoją własną drogą, szukać, poszukać innych dróg*, USJP I: 702; *swoją drogą* 'właściwie, jednak, bądź co bądź, pomimo wszystko', SFWP: 122; *to swoją drogą* 'to inna rzecz', USJP I: 700), [84] 'w mało kreatywny sposób' (*iść utartą drogą*, USJP I: 701), [85] 'małym wysiłkiem przy sprzyjających warunkach' (*być na dobrej, najlepszej, prostej drodze do czegoś, mieć otwartą drogę do czegoś, od czegoś do czegoś wiedzie, prowadzi prosta droga*, USJP I: 701; *coś prowadzi prostą drogą do czegoś*, USJP I: 702; WSJP), [86] 'właściwym lub niewłaściwym sposobem' (*tędy droga, nie tędy droga!*, USJP I: 702), albo też [87] 'zaniechanie ukończenia dzieła' (*zatrzymać się, zawrócić w pół drogi*, USJP I: 701).

Po piąte, z wykorzystaniem pojęcia *drogi* opisana została problematyka postępowania człowieka: [88] 'życie i postępowanie szczerze i uczciwie' (*iść, być, chodzić, obrać, wstąpić na prostą, prawą drogę*, USJP I: 702), [89] 'nie-szczere, nieuczciwie' (*iść, podążyć, być, obrać, wstąpić na boczną, krętą, złą drogę*, USJP I: 702), [90] 'jawnie niesprawiedliwe' (*rozbój, granda na równej, prostej drodze*, USJP I: 700; SGP 6/3/316). Frazeologia opisuje też przemianę: [91] 'poprawę człowieka' (*zawrócić z drogi, zawrócić ze złej drogi, z drogi grzechu, występku*, USJP I: 702) oraz [92] 'zmianę postępowania na gorsze, niemoralne' (*zejść, wejść, wkroczyć na złą, krzywą, śliską drogę, zejść, zboczyć z prostej drogi*, USJP I: 702; SGP 6/3/317; *zejść, schodzić na złą drogę*, SFWP: 122). Po szóste, obraz ten zamknąć może związany z drogą [93] 'zły stan fizyczny' (*wyglądać jak siedem mil lichej drogi*, SGP 6/3/318) oraz [94] 'stan nietrzeźwości' (*spać w łóżku kole drogi*, SGP 6/3/318).

W domenie docelowej, jaką są relacje międzyludzkie, po pierwsze, wymienimy: [95] 'nawiązanie relacji' oraz [96] 'porozumienie się' (*szukać drogi, znaleźć drogę do kogoś*, USJP I: 702; *czyjeś drogi się przecięły*, USJP I: 701), [97] 'przychyłość bliźniemu' (*Szczęśliwej drogi!, Szerokiej drogi!* 'życzenie pomyślności na czas podróży', USJP I: 701), [98] 'kłótniowość' (*nawet psu z drogi nie wyleźć*, SGP 6/3/318), a także [99] 'zakończenie znajomości, rozstanie' (*rozeszły się czyjeś drogi*, SFWP: 121; *krzyżyk na drogę* 'ironiczna forma pożegnania; nieprzejmowanie się rozstaniem', USJP I: 701) oraz [100]

¹⁴ Pojawiające się w dalszej części tekstu czasowniki związane z drogą i przemieszczaniem się stanowią frapujący temat badawczy, niemniej zasługują na osobną analizę.

'bycie niezależnym' i [101] 'stronienie od ludzi' (*chodzić, chadzać własnymi, swoimi drogami*, SFWP: 120).

Po drugie, frazeologizmy dotyczą kwestii wpływania na życie drugiej osoby albo [102] 'stanowiąc przeszkodę w pomyślnym załatwieniu sprawy' (*wchodzić, wejść komuś w drogę; stawać, stanąć komuś na drodze*, SFWP: 122; *zagrozić komuś drogę do celu, odciąć, przeciąć, wejść komuś w drogę, zamknąć komuś, sobie drogę do czegoś*, USJP I: 701), albo [103] 'pomagając komuś w osiągnięciu celu' (*zejść, schodzić, ustąpić komuś z drogi*, SFWP: 122; *przetrzeć, otworzyć, utorować komuś, czemuś drogę, Droga wolna!*, USJP I: 700–701; *otworzyć drogę na świat* 'umożliwić naukę', SGP 6/3/317). Po trzecie, notujemy wpływ na postępowanie drugiej osoby, ujęty w terminy drogi, poprzez [104] 'wprowadzenie kogoś w błąd' (*zmylić drogę*, USJP I: 701), [105] 'spowodowanie złego, negatywnego postępowania' (*sprowadzić kogoś na złą drogę, na manowce*, WSJP), bądź przeciwnie – [106] 'spowodowanie, że ktoś przestanie postępować źle, niemoralnie' (*zawrócić kogoś ze złej drogi, z drogi grzechu, występku*, USJP I: 702).

Po czwarte, [107] 'niezależne od człowieka i społeczności' zdarzenia również zostały odniesione do drogi (*coś jest w drodze* 'coś ma nastąpić', USJP I: 701; *wejść, wkroczyć, wstąpić na drogę czegoś*, na przykład postępu, USJP I: 702), jak też – po piąte – relacje człowieka do świata *sacrum*, w tym – do zasad religijnych: [108] 'życie ludzkie, oparte na wskazaniach Bożych' (*droga przykazań, droga grzechu*, USJP I: 702)¹⁵ i [109] 'modlitwa' (*droga krzyżowa*, USJP I: 701; *droga do nieba* 'książeczka do nabożeństwa', SGP 6/3/315; *dróżki kalwaryjskie* 'miejsce odprawiania nabożeństw', SGP 6/3/331); [110] oraz – do świata demonicznego (*purtkę drogą prowadzić* 'machać nogami przy jedzeniu'; *purтка* to 'rodzaj złego ducha', SGP 6/3/318).

W ostatniej domenie docelowej, jaką jest przemieszczanie się, zauważymy definicję [111] 'wędrowniki' jako *bycie pod drogą* (SGP 6/3/316), a [112] 'jej efektywność' jako osiągnięcie wielu celów *za jedną drogą* (SGP 6/3/316) bądź *po drodze* ('mimochoodem; za jednym razem', USJP I: 701). Drugi zakres treści dotyczy [113] 'miary przestrzeni w skali poświęconego przez człowieka czasu' (*dzień, tydzień drogi*, USJP I: 700) oraz [114] 'w skali subiektywnych odczuć i doświadczeń *homo viator*' (*świat drogi*, USJP I: 701; *kawał drogi*, SFWP: 121; *nadrabiać, nadłożyć drogi, ściąć drogę*, USJP I: 701), czyli – w obu przypadkach – z perspektywy przemieszczającego się podmiotu.

Wyrazy bliskoznaczne¹⁶ dla leksemu *droga* 'pas ziemi łączący dwa punkty w terenie, służący przemieszczaniu się', jakie notują współczesne definicje słownikowe, to starsze: *gościniec, ulica, ścieżka, trakt, szlak, dukt*,

¹⁵ *Boża droga*, Lurker 1989: 46.

¹⁶ W analizowanym materiale leksykograficznym nie zostały odnotowane antonimy dla *drogi*.

aleja, trasa; bardziej współczesne: *autostrada, szosa, magistrala, jezdnia, arteria*, oraz gwarowe: *chodnik, cesta, lenjia*. Leksem *droga* pozostaje dla większości z nich hiperonimem. Analiza ich definicji wskazuje w semantyce drogi istotne treści, które poniżej zostają wyeksplikowane z kolejnych partii materiału.

Wyraz *gościniec* wprowadza takie sensy jak [115] 'własność publiczna', [116] 'szeroka droga', [117] 'o niezbyt dobrej nawierzchni', [118] 'prowadzi między miejscowościami', [119] 'jeżdżą nią obcy, goście, kupcy', [120] 'jednoczy sferę obcą i swoją' (PSWP 10: 458; SESł 327)¹⁷. Z analizy znaczeń słowa *ulica* do obrazu drogi wchodzi sensy: [121] 'wąska', [122] 'ograniczona z dwu stron roślinnością lub domami', [123] 'część, pas drogi', [124] 'przebiega w obrębie miasta (osiedla) lub wsi (nazwa wsi *ulicówka*)' (PSWP 44: 103–104)¹⁸. Ze względu na to, że określeniem bliskoznacznym dla drogi jest *ścieżka* (SWBSk: 37), jej obraz wzbogacają znaczenia: [125] 'przebiega do wypędzania bydła', [126] 'szlak wydeptany w lesie przez zwierzęta', [127] 'sposób przemieszczania się (np. jeden za drugim, gęsiego)', [128] 'wąski pas'¹⁹. Słowo *trakt* wnosi do znaczeń drogi: [129] 'nieprzerwany ciąg komunikacyjny', [130] 'szeroka, utwardzona' (USJP IV: 101), zaś słowo *szlak* – [131] 'droga naturalna (np. rzeka)', [132] 'wytyczona, szeroka, wiedząca do określonych miejsc' (UJSP III: 1526; WSJP). Natomiast słowo *dukt* konotuje znaczenia drogi: [133] 'prosta droga w lesie', [134] 'powstała przez wycięcie drzew', [135] 'prowadzi, wyprowadza z danej przestrzeni do konkretnego miejsca' (SJPSz I: 467; USJP I: 717). *Aleja* jako wyraz bliskoznacznym dodaje treści: [136] 'szeroka droga', [137] 'wysadzana drzewami', [138] 'może znajdować się w mieście', [139] 'służy do chodzenia pieszym' (SJPSz I: 32; USJP I: 61), z kolei słowo *trasa* – [140] 'ważniejsza droga', [141] 'szlak komunikacyjny' (USJP IV: 110; WSJP), a *szosa* – [142] 'twarda nawierzchnia', [143] 'lokalizacja poza miastem', [144] 'przeznaczona dla pojazdów' (USJP III: 1533; WSJP). Słowo *autostrada* jako bliskoznacznym ewokuje znaczenia odnośnie do drogi: [145] 'szeroka', [146] 'kilkupasmowa', [147] 'szybki ruch samochodowy' (USJP I: 159), natomiast słowo *magistrala* – [148] 'główna linia komunikacyjna', [149] 'łączy ważne ośrodki gospodarcze kraju' (SJPSz II: 87; SWOK: 309). Słowo *jezdnia* pozwala do semantyki drogi dodać sensy: [150] 'przeznaczenie dla ruchu kołowego' (SJPSz I: 841), a *arteria* – [151] 'ważna droga lądowa lub wodna' oraz [152] 'przystosowanie do dużego ruchu pojazdów' (SJPSz I: 81; USJP I: 126).

Gwarowe wyrazy bliskoznacznym ujawniają kolejne sensy związane z wyobrażeniem drogi, odpowiednio: *cesta* – [153] 'przebiega czysta,

¹⁷ Wojtyła-Świerżowska 2011: 15; Niewskaja 1980: 228; Adamowski 1999: 155–169.

¹⁸ Wojtyła-Świerżowska 2011: 14.

¹⁹ Zierhoffer 1959; 1963; Wojtyła-Świerżowska 2011: 12–13.

oczyszczona'²⁰; *chodnik* – [154] 'przeznaczenie do chodzenia, przemieszczania się pieszo' (SJPD I: 885)²¹ i *lenija (linia)* – [155] 'droga między polami, polna droga', [156] 'wytyczona dla środków lokomocji' (SJPSz II: 37–38; por. SJPSz I: 467)²².

Efektom analizy zasadniczych wyrazów bliskoznacznych dla *drogi* i prymarynych ich znaczeń²³ jest zarys całości pola semantycznego, dla którego leksem *droga* stanowi centrum, a też – stwierdzenie różnorodności dróg, które budują sieć, hierarchizowaną pod kilkoma względami, na przykład szerokości, istotności łączonych punktów, lokalizacji (w lesie vs w mieście), użytkowników itd., co odzwierciedli poniższa kognitywna rekonstrukcja struktury semantycznej pojęcia *drogi*.

Struktura semantyczna językowo-kulturowego obrazu drogi

Analiza zebranego materiału i systematyzacja wydobytych składników treściowych pozwala odtworzyć kognitywną strukturę wyobrażenia drogi, w której dostrzec można fasety: hiperonimy, funkcje, pochodzenie drogi, lokalizację, sieć, hierarchię dróg, części, wygląd, cechy, drogę jako lokalizator, czynności, emocje. W podsumowaniu zostaną one krótko zaprezentowane.

1. HIPERONIMEM dla pojęcia *drogi* jest najszersze odniesienie do przestrzeni: *miejsce* (1), ale też fragment tej przestrzeni: *pas ziemi* (4, 128), *rysa* i *bruzda* (3) oraz *linia* (148), utrwalające liniowy kształt drogi. Określenia *szlak komunikacyjny* (5, 141) i *ciąg komunikacyjny* (129) wskażą zaś na fakt, że drogi łączą się w większe kompleksy – sieci.

2. FUNKCJE DROGI I JEJ ASPEKTY KINETYCZNE. Droga, jak wskazują dane systemowe, służy:

- komunikacji (4, 5, 22, 75, 129, 141, 148), nawiązywaniu relacji międzyludzkich (29, 30, 120), łączeniu danych ośrodków (149);
- zmianie położenia danego przedmiotu (10, 107), jego transportowi (5), przemieszczaniu się kogoś lub czegoś (6, 19, 54, 71, 107, 129), czyjejś podróży, wędrowce (6, 53, 111); ułatwia pokonanie przestrzeni i zmianę położenia czegoś lub kogoś (55, 135);
- jest przestrzenią służącą do poruszania się (5, 23);
- jest rodzajem punktu obserwacyjnego (49).

²⁰ Wojtyła-Świerżowska 2011: 15.

²¹ Zierhoffer 1959: 53; 1963: 132.

²² Z przekazu Aliny Myszak z Kocudzy, woj. lubelskie, ur. 1949, nagranie autorki z 3.05.2011.

²³ Objętość artykułu zmusza do rezygnacji z analizy pozostałych danych systemowych związanych w wyrazami bliskoznaczymi.

Z aspektem kinetycznym i zasadniczymi funkcjami drogi wiążą się ujawnione w zebranych materiale kolejne charakterystyki:

- sposoby przemieszczania się: pieszo (1, 8, 52, 82, 88, 89, 91, 99, 101, 139, 154), pojazdem kołowym (1, 8, 144, 147, 150, 152);
- tempo przemieszczania się: szybko (52, 147);
- natężenie ruchu: duży ruch pojazdów (152).

3. POCHODZENIE DROGI. Dane systemowe pozwalają powiedzieć, że drogę stworzyła natura (57, 131), wymyła ją woda (2), powstała przez wydarcie roślinności wskutek przemieszczania się (1) oraz budują ją ludzie (42, 43, 50, 51, 132, 133). I przeciwnie – droga może zaniknąć, skoro istnieje pojęcie miejsca po dawnej drodze (34). Droga zatem może być postrzegana jako struktura procesualna.

4. LOKALIZACJA DROGI. Najogólniej mówiąc, droga przebiega przez teren (55), ląd bądź wodę (151), a dokładniej:

- przez tereny zagospodarowane: w mieście (124, 138), we wsi (124), w polu (63, 156), na granicy gospodarstwa (62);
- przez tereny bardziej naturalne: przez las (63, 126, 133), rzekę (36), bagna (49) lub jest lokowana w głuszy (61).

Drogi w potocznej konceptualizacji świata znajdują się – paradoksalnie – także na bezdrożach (68, 69, 70), ale również na niebie (*Mleczna Droga*, 15, 109).

Ulokowane są też między miejscowościami (118, 143, 149), a ich funkcją w aspekcie lokalizacji jest łączenie dwu (4, 6) lub większej liczby miejsc (9, 72, 112).

5. SIEĆ DRÓG. Droga w potocznej konceptualizacji świata tworzy sieci, nieprzerwane ciągi (129), z różnego typu przecinającymi się (96) obiektami topograficznymi, wśród których wyliczymy:

- różnego typu drogi utwardzone służące ruchowi kołowemu: gościniec (115–120), ulica (121–124), trakt (129–130), szlak (131–132), ścieżka (14, 61, 125–128), dukt (133–135), aleja (136–139), trasa (140–141), jezdnia (150), szosa (142–144), autostrada (145–147), magistrała (148–149), arteria (151–152);
- tory kolejowe (46, 65);
- nieutwardzone obiekty służące przemieszczaniu się: wąż, parów, dolina rzeczna (1), ścieżka do pędzenia bydła (15), miejsce po dawnej drodze (34);
- szlaki komunikacyjne związane z wodą: rzeka (17, 57, 131), grobla (13), bród (36).

6. HIERARCHIA DRÓG. Na ten aspekt w potocznym myśleniu wskazuje para opozycyjna: *droga uprzywilejowana* (66) : *droga podporządkowana* (67), a presuponują go zestawienia *prawa droga* (88), *ważniejsza droga*

(140, 151), *główna droga* (148) w przeciwieństwie do *bocznej drogi* (31, 89) oraz *bezdroża* (55, 68). Hierarchizacja ta pociąga za sobą waloryzację ważniejszy – lepszy, drugorzędny – gorszy.

7. CZĘŚCI DROGI. Droga jako struktura liniowa zbudowana jest z etapów / odcinków (45, 46, 76, 77, 78, 78, 113, 114, 117). W jej morfologii jednak polszczyzna potoczna wskazuje takie elementy jak:

- nawierzchnia (4), która może mieć różną jakość, w tym oceniana pozytywnie: utwardzona (4, 58, 130, 142), równa (59, 90), gładka (59); oraz oceniana negatywnie: nieutwardzona (60), śliska (92), niezbyt dobra (117);
- rozstaje, skrzyżowania (81, 99);
- połowa drogi w sensie połowy długości (87);
- pasy drogi w sensie części szerokości (123, 146).

Charakterystykę drogi buduje także jej otoczenie: skarpa nad drogą (38), przydroże (41), ściśle ograniczenie roślinnością lub domami (122).

8. WYGLĄD. Drogę można opisać poprzez odwołanie do kolejnych parametrów technicznych:

- wielkość drogi: wąska (1, 27, 28, 61, 121, 128), szeroka (97, 156, 130, 132, 136, 145);
- długość (40): długa, związana z dużą odległością (1, 6, 7, 37, 93);
- kształt: prosta (85, 88, 90, 92, 133) na podobieństwo rysy, bruzdy (3), skazy na tkaninie (17), przedziałka we włosach (18), pasowego wzoru na pisankach (21); kręta (89), krzywa (92) i okrężna (33);
- charakter wektorowy: wytycza kierunek do konkretnego celu (8, 37, 55, 85, 86, 96, 102, 103, 109, 112, 132, 135, 149), z czym wiąże się także pojęcie nieosiągania celu, czyli zawracania w pół drogi (87);
- wiek: stara droga (35).

9. CECHY DROGI budowane są z perspektywy użytkownika i dotyczą takich zakresów jak:

- stopień trudności w pokonaniu drogi: trudno przejezdna (31, 79), utarta, często używana (84);
- stopień trudności w dotarciu do celu: otwarta droga (85), zamknięta droga (102), wolna droga (103);
- stopień komfortu użytkownika: niewygodna (31);
- stopień uczęszczania: rzadko używana (32);
- waloryzacja drogi: dobra, najlepsza droga (85), zła droga (89, 91, 92, 93, 105, 106), szczęśliwa droga (97);
- czas pokonywania drogi: ostatnia droga (78, 'pogrzeb'), czyli odbywana na zakończenie życia.

10. DROGA JAKO LOKALIZATOR LUDZI. Faseta ta opisuje parametry społeczne drogi, w tym:

– stopień uspołecznienia: przestrzeń publiczna (22, 115), przestrzeń indywidualizacji (82, 83), miejsce spotkania dwójki ludzi (102, 103, 104, 105, 106).

Wśród użytkowników drogi zaś wymienimy:

– ludzi przemieszczających się (4, 24, 25, 26, 76, 77, 78, 102, 103), w tym między innymi specjalne podtypy: gości (119), kupców (119), pijaków (94) oraz ludzi lubiących przemieszczanie, tak zwane powsinogi (48);

– ludzi pracujących przy drodze: budowniczych i nadzorców (42, 43, 44, 45, 46), policję (47);

– ludzi czujących się jak wyłączni właściciele czy użytkownicy drogi (82, 83, 96, 101).

11. DROGA JAKO LOKALIZATOR ROŚLIN, ZWIERZĄT, ISTOT ZE SFERY SACRUM ORAZ PRZEDMIOTÓW. Z roślin na drodze dostrzegamy trawę (32) i ciernie (79). Lepiej dokumentowany jest natomiast brak roślinności (1, 134, 153) na drodze oraz jej obecność przy drodze (122), na przykład trawy (41), drzew (137) oraz grochu (80).

Na drodze zebrany materiał notuje zwierzęta pociągowe (konie 39), hodowlane (bydło 14, 125; gęsi 127), domowe (pies 98) oraz zwierzęta leśne (126).

Dane systemowe delikatnie zaznaczają istoty ze sfery *sacrum* jako użytkowników drogi i przydroży (*drogowidy* 49; Bóg 108; postać demoniczna 110), niemniej fasetą ta jest istotna kulturowo.

Wśród przedmiotów związanych z drogą na pierwszym planie są pojazdy (4, 22, 64), w tym wozy konne (39). Następnie – charakterystyczne dla drogi elementy statyczne, jak drogowskazy (słupy 37), a także mobilne – licznik kilometrów (40). Trzecia grupa to przedmioty ułatwiające poruszanie się, takie jak laska (77), a czwarta – obiekty i przedmioty związane z religią, takie jak krzyż (79, 109) i książeczka do nabożeństwa (109). Ostatnia grupa to przedmioty domowego użytku nietypowo lokowane przy drodze dla podkreślenia absurdalności opisywanej sytuacji, takie jak łóżko (94).

12. CZYNNOŚCI NA DRODZE. Pozostając przy aspektach antropologicznych, przyjrzyjmy się czynnościom na drodze oraz emocjom – działaniom specyficznie ludzkim.

W pierwszej grupie czynności widzimy te związane ze skryptem pieszego przemieszczania się drogą, a dotyczące kolejnych etapów podążania drogą: wahanie się co do wyboru kierunku drogi (81), stanie (81), szukanie dróg (83, 96), wybieranie drogi (89), poszukiwanie i udzielanie informacji o drodze (37), wytyczanie drogi (82, 132), znalezienie drogi (96), ruszenie w drogę (82), wstępowanie na drogę (88), mierzenie drogi (kontrola zmiany odległości – 40, kontrola ilości czasu poświęconego na drogę – 113, 114),

zatrzymanie się (87), zawracanie (negatywne 87, pozytywne 91, 106), schodzenie z drogi (92, 103), zbaczanie (92), błędzenie (70).

Druga grupa związana jest z konstruowaniem drogi: budowanie drogi (42, 23, 50, 51), nadzór nad stanem technicznym drogi (44, 45, 46), sypanie i utwardzanie terenu (51), torowanie, przecieranie i otwieranie drogi (103).

W trzeciej grupie znajdują się czynności wymagające dwu podmiotów: porozumiewanie się i nawiązywanie relacji (73, 95, 96), rozstanie (99), pożegnanie (97, 99), a także – przy negatywnych intencjach: kradzież (22), rozbój, granda (90), kłótnia (98), zastąpienie, odcięcie komuś drogi (102) i mylenie drogi (104).

Czwartą grupę czynności odnieść można do prawa i moralności: przestrzeganie zasad obowiązujących na drodze (26, 108, 111), przekraczanie tych zasad (56, 105, 106) oraz dokonywanie czynności nagannych, karygodnych, niemoralnych (56).

Piąta zaś przywołuje chrześcijański kontekst polskiej kultury: niesienie krzyża (79), błogosławienie na drogę (99), popełnianie grzechu, występku (91, 106) oraz nawiązywanie relacji z postacią demoniczną (110).

13. DROGA I EMOCJE. Aspekt typowo ludzki drogi stanowi kojarzenie jej z emocjami. Rzadko są to emocje pozytywne, takie jak bezpieczeństwo, pewność (55). Zdecydowanie częściej materiał podsuwa emocje negatywne, związane ze zmęczeniem (zmęczenie, wyczerpanie, znużenie podróżą 53, 93 oraz umęczenie, udręczenie przeszkodami 79), złym samopoczuciem w kontaktach z innymi (80) tudzież lękiem przed drogą (straszna droga 31).

Zrekonstruowana struktura kognitywna pojęcia *drogi* okazuje się dość bogata w porównaniu z analizami innego typu materiałów (pieśni, opowieści wierzeniowych, przysłów, piosenek). Wskazuje to na istotność analizy leksyki w procesie eksplikacji semantyki, a z drugiej strony przypomina gatunkową dyferencjację treści obrazu świata.

W ostatnim zatem słowie zaznaczmy perspektywy dalszych prac badawczych. Jedną z nich byłoby, w mojej opinii, systematyczne prześledzenie wymiarów życia, świata i wartości, jakie zostają opisane za pomocą pojęcia *drogi*. Pozwoliłoby to udowodnić wagę figury *drogi* w procesach konceptualizacji, a także zestawić elementy struktury pojęcia *drogi* pod kątem ich potencjału do budowania znaczeń metaforycznych.

Rozwiązanie skrótów

Lubelskie – *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, red. serii L. Bielawski, t. 4: *Lubelskie*, red. tomu J. Bartmiński, cz. 1: *Pieśni i obrzędy doroczne*, cz. 2: *Pieśni i obrzędy rodzinne*, cz. 4: *Pieśni powszechne*, Lublin 2011, podano numer tekstu.

PSWP – *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgółkowa, t. I–L, Poznań 1999–2005.

Roger – J. Roger, 1863, *Pieśni ludu polskiego w Górnym Szląsku z muzyką*, Wrocław, podano numer tekstu.

SEBań – A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. I–II, Warszawa 2000.

SEBor – W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.

SESł – F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. I, z. 3, Kraków 1954.

SFWP – S. Bąba, J. Liberek, *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*, Warszawa 2001.

SGP – *Słownik gwar polskich*, oprac. pod kier. J. Okoniowej, t. VI, z. 3 (18), Kraków 2003.

SJPD – *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. I–XI, Warszawa 1958–1969.

SJPSz – *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. I–III, Warszawa 1978–1981.

SPP – J. Anusiewicz, J. Skawiński, *Słownik polszczyzny potocznej*, Warszawa – Wrocław 1996.

SPs – *Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, t. IV, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1981.

SSSł – *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych*, red. W. Kowalenko, G. Labuda, T. Lehr-Spławiński, cz. 2: *C–E*, Wrocław 1962.

SWB – *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B.M. Metzger, M.D. Coogan, tłum. A. Karpowicz *et al.*, Warszawa 1999.

SWBSk – *Słownik wyrazów bliskoznacznych*, red. S. Skorupka, Warszawa 1987.

SWJP – *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 1996.

SWOK – W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Warszawa 1999.

USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. I–IV, Warszawa 2006.

WSJP – *Wielki słownik języka polskiego*, kierownik projektu P. Źmigrodzki, główni wykonawcy: M. Bańko, M. Grochowski, K. Kowalik, R. Przybylska, Instytut Języka Polskiego PAN, <http://www.wsjp.pl/> (dostęp: 2.05.2013).

Bibliografia

Adamowski J., 1999, *Kategoria przestrzeni w folklorze. Studium etnolingwistyczne*, Lublin.

Adamowski J., 2010, *Na drodze życia, czyli o semantyce drogi w przysłowiaach polskich*, [w:] *W świecie nazw. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Czesławowi Kosyłowowi*, red. H. Pelcowa, Lublin, s. 31–35.

Bartmiński J., 1973, *O języku folkloru*, Wrocław.

Bartmiński J., 2006, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin.

- Chudzik A., 2011, *Droga jako metafora językowa*, [w:] *Droga w języku i kulturze. Analizy antropologiczne*, red. J. Adamowski, K. Smyk, Lublin, s. 27–36.
- Cleary Th., 2000, *Istota Tao. Wprowadzenie w podstawy taoizmu na podstawie oryginału Tao Te Ching oraz nauk wewnętrznych Chuang-tzu*, tłum. S. Musielak, R. Bąk, K. Fordoński, Poznań.
- Czeremski M., Zawila M., 2012, *Podróż jako metaforyczny model religii potocznej. Teoria metafory pojęciowej w badaniach religioznawczych*, „Przegląd Religioznawczy”, nr 3 (245), s. 87–105.
- Kazojć J., 2011, *Słownik frekwencyjny języka polskiego V.05.2011*, [w:] *Słowniki*, www.slovníki.org.pl/lista-frekwencyjna.pdf (dostęp: 21.10.2013).
- Kowalski P., 2007, *Kultura magiczna. Omen, przesąd, znaczenie*, Warszawa.
- Krzeszowski T., 1999, *Aksjologiczne aspekty semantyki językowej*, Toruń.
- Lakoff G., Johnson M., 2010, *Metafory w naszym życiu*, tłum. T.P. Krzeszowski, Warszawa.
- Lewicki A.M., 1998, *Próba profilowania pojęcia „droga” na podstawie idiomatyzmów języka polskiego*, [w:] *Profilowanie w języku i tekście*, red. J. Bartmiński, R. Tokarski, Lublin, s. 277–288.
- Lurker M., 1989, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, tłum. K. Romaniuk, Poznań.
- Niewskaja L.G., 1980, *Siemantika „dorogi” i smieźnych priedstawlenij w pogriebalnoj obrjadie*, [w:] *Struktura teksta*, red. T.W. Cywjan, Moskwa, s. 228–239.
- Ożóg K., 2011, *Metafora życia ludzkiego jako drogi – aspekty językowe i kulturowe*, [w:] *Droga w języku i kulturze. Analizy antropologiczne*, red. J. Adamowski, K. Smyk, Lublin, s. 17–25.
- Smyk K., 2008, *Zachowania na drodze i w drodze, czyli tradycyjna etykieta podróżna*, [w:] *Sztuka życia, zasady dobrego zachowania, etykieta. O zmienności obyczaju w kulturze*, red. K. Łeńska-Bąk, M. Sztandara, Opole, s. 213–221.
- Smyk K., 2011, *Każda droga dobra, co do ludzi prowadzi. O przenośnych sensach drogi w polskich przysłowiach*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Russologica”, t. IV: *Europa Słowian w świetle socjo- i etnolingwistyki. Przeszłość – teraźniejszość*, red. M. Wojtyła-Świerzowska, E. Książek, Kraków, s. 217–225.
- Smyk K., 2014, *Funkcje motywu drogi w polskich pieśniach ludowych*, „Literatura Ludowa”, nr 3, s. 3–28.
- Wojtyła-Świerzowska M., 2011, *Droga w językach słowiańskich na tle indoeuropejskim*, [w:] *Droga w języku i kulturze. Analizy antropologiczne*, red. J. Adamowski, K. Smyk, Lublin, s. 11–16.
- Zierhoffer K., 1959, *„Ścieżka” i jej synonimy w gwarach i historii języka polskiego na tle ogólnosłowiańskim*, Wrocław.
- Zierhoffer K., 1963, *Słowiańskie nazwy ścieżki nie należące do rdzenia *stǵ-*, [w:] *idem, Studia z historii i geografii słownictwa polskiego i słowiańskiego*, Poznań, s. 129–134.

Names of *road* in Contemporary Polish Language: A Lexical Semantic-Analysis

Abstract

The author explicates the semantics of the concept of road in systemic data (etymology, dictionary definitions, semantic derivatives, compounds, collocations, and synonyms) on the basis of contemporary lexicographic data. She divides the analysis into two parts. In the first part, she presents successive constituents of the semantics of the road (156 altogether), in the second she reconstructs the cognitive structure of the linguistic image of the road as an element of space, the structure being presented in the following facets: hypernyms, functions, origin of the road, location, network, hierarchy of roads, parts, appearance, features, the road as the localizer of people (and plants and animals, beings from the sphere of the sacred as well as objects), actions, and emotions.